

PROYEKTIV METODLARNI QO‘LLASH AHAMIYATI

To‘rayeva Nigora Boboyor qizi

nigoraboboyorovna@gmail.com

***Annotatsiya.** Psixologiya fani va amaliyotida shaxsni o‘rganishning proektiv metodikalari alohida o‘ringa ega. Rivojlanish tarixiga ega proektiv metodikalar bugungi kunda inson haqidagi psixologik bilim sohalaridan biri bo‘lib, uni o‘zlashtirmay shaxs haqidagi yaxlit tasavvurlarni shakllantirish mumkin emas. Shaxsni tadqiq qilishning proektiv metodi proyeksiyalarni aniqlash va tasvirlashga asoslangan.*

***Kalit so‘zlar:** Proektiv metodlar, fan, amaliyot, psixologiya, rivojlanish, proyeksiya, yaxlit qarash, tadqiqot usuli, shakllanish.*

“Proektiv” tushunchasi dastlab Z.Freyd tomonidan sub’ektning ongli va ongsiz tarzda ko‘chirilgan shaxsiy xususiyatlari, tashqi ob’ektlarga nisbatan holatlarning mazmunini ifodalash uchun qo‘llanilgan. Proektiv -oldinga irg‘itish, tashlash ma’nosini bildiradi. Shaxsni o‘rganishning proektiv metodi eksperiment natijalariga asosan proyeksiyalarni aniqlash va so‘ngra ularni tahlil qilishni ko‘zda tutadi. Proyeksiya tushunchasini tavsiflash “Men”ning himoya mexanizmlari bilan uzviy bog‘liq. Proektiv metodlar yordamida inson proyeksiyalarining psixologik mexanizmlari o‘rganiladi. G.S.Friman proyeksiyani:

- 1) ongsizlik holati, ya’ni insonning bu holatda boshqa kishilarning g‘oya, qarash, istak, emotsiya yoki xarakter xislatlarini o‘ziga olishi sifatida;
- 2) o‘z shaxsiy ehtiyojlarini boshqalarga ko‘chirish sifatida;

3) qandaydir tajribaga asoslangan noto'g'ri xulosa chiqarish sifatida qaraydi, xislatlari namoyon bo'ladi. Proyeksiya so'zli assotsiatsiyalar, tugallanmagan jumlar, rasm va dog'lar, tekshiriluvchining chizgan rasmlari kabi verbal hamda rasmi metodlarning barchasini qo'llaganda kuzatiladi. Proyektiv metodikalarga o'ziga xos eng muhim xususiyatlar quyidagilardan iborat:

- nisbatan aniq tuzilishga ega bo'lmagan va turli-tuman javob berishga yo'l qo'yuvchi topshiriqlardan tashkil topgan;

- Shaxsning yashirin, anglanmagan tomonlarini aniqlash va baholashga yondashuvning keng tarmoqliligi.

Pedagogik-psixologik eksperiment, tadqiqotning ishonchli vositasi bo'lishi hamda natijalarning haqqoniyligiga ishonch hosil qilish uchun va ushbu natijalar asosida to'g'ri xulosa chiqarish uchun tadqiqotda qo'llanilgan psixodiagnostik metodika ilmiy asoslangan bo'lishi kerak, bunda metodlar quyidagi talablarga javob berishi lozim: validlik, ishonchlilik, bir sifatlilik va aniqlik.

Metodikaning ishonchliligi — metodika yordamida barqaror, qat'iy ko'rsatkichlarni olish imkoniyatlari bilan tavsiflanadi. Psixologik test natijalarini nazorat qilish murakkab omillarga bog'liq va bu quyidagilardir: asbob-uskunalarining o'Ichov sifati; psixologik testlarning doimiy relevant tavsifi; sinaluvchining ko'rsaimalarni to'g'ri tushinishi; sinaluvchining xulqi, xatti-harakati; sinaluvchining dolzarb psixologik holati.

Oila rasmi testi

Pedagoglar va psixologlar oila muammolarini, uning an'ana va udumlarini, bola shaxsining shaklanishida oilaning ta'sirini o'rganishda juda ko'p ishlar qilmoqdalar. Biz qachonki atrofimizdagi olamni bola ko'zi bilan ko'rishga o'rganib olganimizdan so'nggina, ularni to'g'ri tushunamiz, hayajonlariga, qayg'ulariga yordam bera olamiz. Eston psixologi G.Xementaskas tomonidan ishlab chiqilgan mashhur

“Oila rasmi” testi kattalarga dunyoni bola ko'zi ko'rishga yordam beruvchi vositadir. Bu test bolaning o'z oilasiga bergan shaxsiy bahosi haqida, oila a'zolari bilan birga bo'lgan munosabatlari, bola nimalarni idrok qila olmasligi, nimalarni

kuch-hayajon bilan his qilishi haqida tushuncha beradi. Oila rasmi 3 yoshdan 10 yoshgacha bo'lgan bolalarda qo'llash mumkin.

Tadqiqotni o'tkazish uchun: 21x29 sm hajmidagi oq qog'oz, o'chirg'ich kerak. Bolaga: "Iltimos, o'z oilang rasmini chizib ber", - deb aytiladi. Topshiriq bajarilgandan so'ng, bolaga quyidagi savollar beriladi: 1) Aytchi, sen bu rasmda kimlarni chizding? 2) Ular nima qilyaptilar? 3) Ular xursandmilar, yoki biron narsadan zerikkanmilar? 4) Ulardan qaysi biri baxtli yoki baxtsiz? Nima uchun?

"Avtoportret" metodikasi

Mualliflar: E.S.Romanova, S.F.Potemkina. Proyektiv metodikalar-dan biri. Katta maktab o'quvchilarining shaxsini diagnostika qilish uchun qo'llanishi mumkin. Avtoportret – insonning o'zi chizgan qiyofasi.

Bosh: Katta bosh – o'z aqliy imkoniyatlaridan qoniqmaslik:

Kichik bosh-ijtimoiy mavqeidan norozilik, bezovtalanish;

Katta ko'z-shubhalanuvchanlik, boshqalar fikriga ko'p e'tibor berish ;

Kichik ko'zlar yoki yumuq ko'zlar – ichki yo'nalganlik.

Quloq: Katta quloq – tanqidga sezgirlik;

Burun: Burunga alohida urg'u berish – jinsiy muammolarning mavjudligi;

Burun kataklarining kattaligi tajovuz (jahldorlik).

Og'iz har qanday shaklda bo'lmasin, yaqqol ajralib tursa bu nutqiy kamchiliklarning mavjudligidan darakdir;

Og'izning bo'lmasligi – muloqotga kirisha olmaslik, depressiya

Qo'llar: Kishining atrof olam bilan bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Tushirilgan qo'llar – jismoniy yoki psixik nimjonlik; uzun qo'llar tashqi muhit voqea – hodisalariga kuchli berilish; kalta qo'llar – ichki yo'llanganlik.

Oyoqlar: Uzun oyoklar- mustakillikka intilish; katta oyoklar – xavfsizlikka ehtiyoj; oyoqsiz rasm – beqarorlik.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak shaxs psixologiyasining proyektiv metodikalarning o'rni va ahamiyati ilmiy testologiyaning tarkib topishida psixologiya fanida eksperiment va o'lchash g'oyalarining kirib kelganligini tadqiqot sohasida

qo'yilgan katta qadam. Proektiv metodikalar shaxsning xususiyatlari va intellektini o'lchashga yo'naltirilgan bo'lib, natijalarni qayta ishlash va sharhlash xususiyatiga ko'ra farq qiladi. Proyeksiya voqelikni, odamlarni, namoyon qilingan stimullarni idrok etish muayyan darajada shaxsning psixik holati, ehtiyoj, motiv, ustanovkalariga asoslangan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Evdokimov VI Aviatsiya mutaxassislari uchun psixologik diagnostikada proektiv metodlar - M.; Voronej, 2001 yil
2. Sokolova E.T. Shaxsni psixologik tadqiq qilish: proeksion usullar. - M., TEIS, 2002 yil
3. Burchak A.F. Proektiv texnikaning imkoniyatlari chegaralarini nazariy o'rganish. Proektiv psixologiya / Ilmiy. ed R. Rimskaya, I. Kirillov; Per. ingliz tilidan M. Budynina va boshqalar - Moskva: Aprel matbuoti: EKSMO -Press, 2000 yil
4. Romanova E.S. Psixodiagnostika - SPb.: Piter, 2008
5. Tutushkina M.K. Amaliy psixologiya: Ed. Darslik 2001.
6. Burlachuk L.F. Psixodiagnostika. - SPb.: Piter, 2002 yil